

STADSHOLMEN

MARIEBERG 1:15 DEL AV

Smedsuddsvägen 10

KUNGSHOLMEN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

HUSET OMKRING ÅR 1902. PÅ BILDEN SYNS DE TVÅ ENTRÉERNA. DEN HÖGRA SATTES IGEN UNDER 1920-TALET. FOTO: E THOMÉÉ. SSMF33754

Det aktuella byggnaden (nedan kallad Marieberg 1:15) ligger inom den omfattande fastigheten Marieberg 1:15. Byggnaden kallas även Råambshov och uppfördes som en ståtlig malmgård 1801 med utsikt över Stockholms inlopp.

Huset står ensamt kvar på en liten del av den ursprungliga tomten och berättar om den välbärgade borgarens livsstil, med sommarnöje i utkanten av staden och närhet till vattnet.

Platsen har ett rikt historiskt förflutet och startar redan på medeltiden med tegelbruk, därefter salpetersjunderi, sjökrog, tobaksodling och rikemansnöjen. Byggnaden ritades i empirestil av den kände arkitekten Gjörwell och präglas av hans eftersträvan av enkelhet och tydlighet.

Invändigt finns många ursprungliga dörrar och

snickerier bevarade som visar på det tidiga 1800-talets påkostade inredning, även delar av planlösningen är ursprunglig. Men huset är framförallt präglad av förändringar från 1900-talets första hälft, bland annat genom platsbyggd inredning, trappa, hall och viss planlösning som skapades när ett barnhem flyttade in under 1920-talet.

Marieberg 1:15 är blåvärderad enligt Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

ALLÉN FRAM TILL HUSET OMKRING 1902.
FOTO: E THOMÉÉ. SSMF33794

OMRÅDESBESKRIVNING

Stadsdelen Marieberg ligger på den sydvästra delen av ön Kungsholmen. Området var länge en lantlig utkant till staden och dess historia präglas av några stora egendomar och institutioner. Liksom stora delar av västra Kungsholmen i övrigt kom området i stadens ägo på 1640-talet genom en donation från Drottning Kristina. Väster om den aktuella Marieberg 1:15, högt beläget vid Mälarens strand, låg från 1600-talet egendomen Marieberg. På 1750-talet köptes egendomen av ett bolag, nya byggnader uppfördes och under 1760-talet etablerades en fabrik för fajans- och porslinsstillverkning. Fabrikens verksamhet blev kortvarig och tillverkningen lades ner redan 1788. Under denna korta tid tillverkades här de mytomspunna Mariebergskakelugnarna i ett mindre antal.

Ännu under 1900-talets första årtionden var den västra delen av Kungsholmen ett lantligt område. En del äldre träbyggnader fanns fortfarande kvar inom den nuvarande stadsdelen såsom Rålambshov, Marieberg, Mårten Triewalds malmgård, Claestorp, Adolfsberg, Hedvigsberg, med flera.

I slutet av 1920-talet planerades en broförbindelse mellan Södermalm och Kungsholmen eftersom den ökande trafiken i staden var ett problem. År 1935 stod Västerbron färdig med sitt norra fäste i Marieberg, i höjd med Rålambshov. Även Rålambshovsparken planerades under 1930-talet men stod färdig först 1953 i samband med Stockholms 700-årsjubileum. Parken utformades av stadsträdgårdsmästare Osvald Almqvist tillsammans med medarbetarna Holger Blom och Eric Glemme.

Under 1900-talet har området bebyggts med en

BYGGNADENS ÖSTRA FASAD MED UTSIKT ÖVER VATTNET. FOTO: J. MALMBERG

rad nya kontors- och institutionshus. Bland annat Dagens Nyheters kontorshus, Riksarkivet, Socialstyrelsen och Ryska ambassaden. Det finns även några sammanbundna bostadsområden.

HISTORIK

Rålambshovs gård

Tomtens historia börjar redan på 1430-talet då ett tegelbruk fanns på platsen. Omkring 1600-talet stod en tegellada på en äng nere vid sjön och mot norr ett boningshus. Troligtvis var det i boningshuset som Caspar Möller bodde mellan åren 1705 och 1706. I oktober 1706 var egendomen utarrenderad till översten och friherren Åke Rålamb, mest känd för att ha författat encyklopedin "Adelig Öfning". Redan 1707 förekommer namnet Rålambshov. Åke Rålamb blev vräkt efter tio år på grund av obetalda arrenden. Gården var därefter utarrenderad till Schiulström

och uppges vara bebyggd med många hus, omgivna av en gärdesgård.

Georg Soths krogörelse

Efter att Schiulström lämnade gården 1723 övertogs den av assistenten Georg Soth. Vid denna tid fanns ett boningshus, stall, vagnshus, badstuga, fähus, källare och tegellada. Den brukade jorden var 2 1/16 tunnland åker, resten äng och hagmark. Vägen ned till området var kantad av en allé och var en förlängning av Fridhemsgatan. Söder om allén fanns en kryddgård. Soth lät renovera egendomen och uppodlade ytterligare två tunnland åker. Under några år drev han även en krog och anlade därför en brygga vid vattnet samt rensade sjön från gamla skeppsvrak. Enligt Petrus Tillaeus karta från 1733 hade gården två flygelbyggnader. På tomten finns även en damm inriktad som matades via en lång kanal från Hornsberg.

HUVUDBYGGNADEN MED HUVUDENTRÉ MOT VÄSTER. FOTO: J. MALMBERG

Salpetersjuderi

Från 1730-talet bedrevs tobaksodling och sedan vårdshus på platsen. På 1760-talet inrättades det beryktade salpetersjuderiet, en plats där kvinnliga fångar arbetade under hemska förhållanden. De sista kvinnorna flyttades över till spinnhuset på Långholmen 1779. Efter salpetersjuderiet upphörde arrenderades egendomen av Magnus Benedictus och efter 1798 var det i underståthållare Pehr Evert Georgiis ägo. Vid denna tidpunkt hade alla byggnader brunnit ned.

Huvudbyggnaden uppförs

År 1801 lät Georgii uppföra en ny huvudbyggnad, hus nummer 1 på kartan, efter ritningar av den kände arkitekten Carl Christoffer Gjörwell. Huset fick en praktfull placering på den höga stranden, med utsikt över Stockholms inlopp. Det uppfördes

i empirestil, typisk för det tidiga 1800-talet, med en stor veranda och en balkong som bars upp av fyra träpelare. Georgii lät samtidigt anlägga en trädgård och bytte namn på egendomen till Agatheberg efter hans hustru. Vid tillfället trängde Mälaren in i ägorna som genomkorsades av en allé.

Genomgripande renovering

Efter Georgiis död 1808 övertogs arrendet av ridaren och lagmannen Christian af Stenhoff, som återupptog namnet Råambshov. Därefter följde en rad arrendatorer fram till början av 1900-talet. Huset var då indelat till flera lägenheter som beboddes av flera familjer. Slutligen inköptes gården av staden och byggnaden inreddes 1924 av Allmänna barnhuset till ett barnhem. Renoveringen var genomgripande och innebar att flera av de tidigare, men inte ursprungliga, innerväggarna revs och

KÖK I KÄLLARVÅNINGEN MED PLATSBYGGDA SKÅP OCH MATHISS FRÅN 1920-TALET. TILL HÖGER EN 1700-TALSDÖRR MED HELFRANSKA FYLLNINGAR. FOTO: J. MALMBERG

källarvåningen nyinreddes med kök och trappa till en serveringsgång i bottenvåningen. En entré sattes igen mot väster och hallen inreddes med pelare, trappan fick ny placering och toaletter inreddes. Ny fast skåpsinredning byggdes och i den stora salen uppfördes en öppen spis. Ursprungliga fyllningsdörrar bevarades.

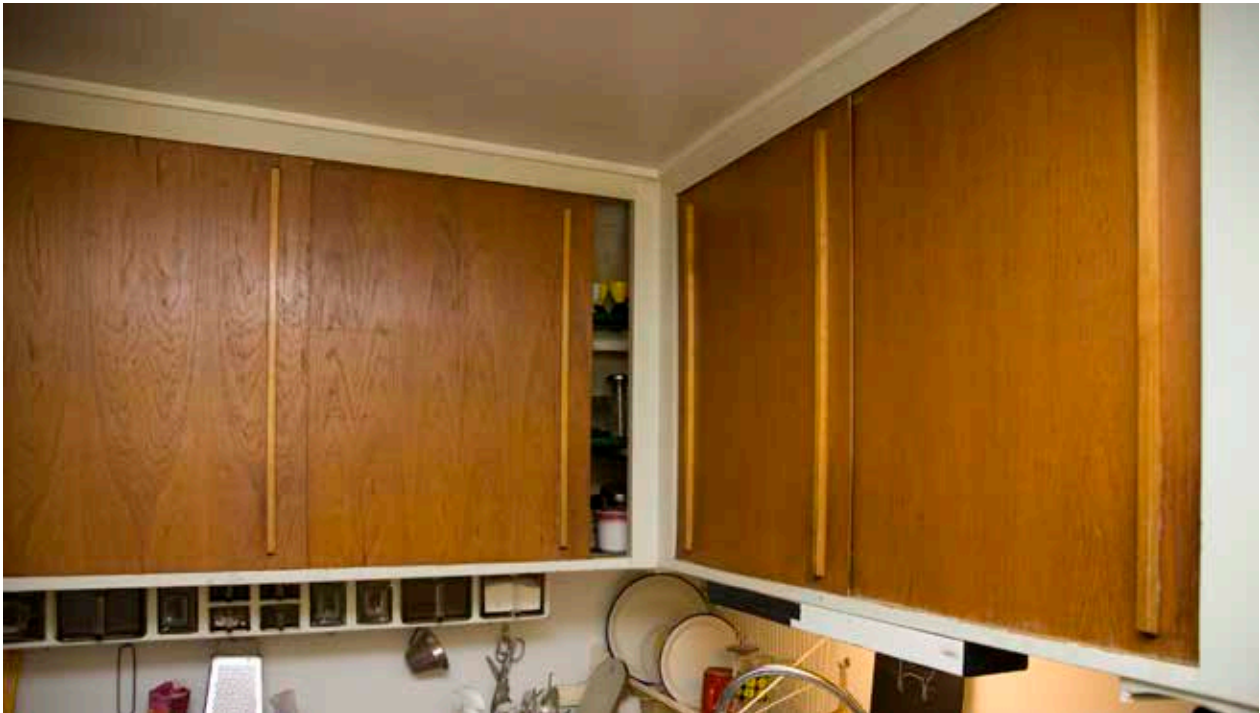
Under 1930-talets början restes Västerbron, Stockholms dåvarande högsta bro, vilken inkräktade på Rålambshov som planerades att rivas. Barnhemmet flyttade ut ur huset och den sista tobaksladan på fälten revs 1934 för Västerbrons tillfart. Stadens nya borgmästare, Gunnar Fant, fick upp ögonen för Rålambshov och lade en önskan att få hyra det av staden. Då staden insåg att bostaden inte stod i vägen för den nya bron så tilläts borgmästaren att flytta in och därmed bevarades huset. Sedan 2007 ägs huset av Stadsholmen.

Familjen Fants Rålambshov

Under 1930-talet, då borgmästaren med familj flyttade in, bestod husets bottenvåning av sju rum. Innanför den stora hallen låg en stor, cirkelformad sal med utgång mot vattnet. Mot norr anslöt ett stort herrum och innanför det låg en salong. På södra sidan om den stora salen var en serveringsgång med trappa ned till köket i källarvåningen. Övriga rum på södra sidan var familjens privata matsal samt två mindre rum. På övervåningen fanns sex rum, bland annat ett vardagsrum med utgång till balkongen och på var sida var herrns och fruns sovrum.

Upprustning och renovering

Idag inrymmer huset två hushåll och lokaler som inretts med kök och wc vid olika tillfällen. Den andra våningen inreddes till ett eget hushåll med nytt kök omkring mitten av 1900-talet. Wc moderniserades

PLATSBYGGT KÖK FRÅN 1950-TALET I DEN ANDRA VÅNINGENS HUSHÅLL. FOTO: J. MALMBERG

2012. Den norra delen av bottenvåningen inreddes under 1970-talet till lokaler med nytt kök och wc. Övriga delar av bottenvåningen, tillsammans med källarvåningen, utgör ett eget hushåll som inreddes med nytt kök under 1990-talet och badrum under 2000-talet. Den tidigare ägaren har upplåtit hela byggnaden med sina olika verksamheter i ett hyresavtal. Avtalet följde med överlåtelsen 2007.

Under 1980-talet genomfördes en fasadrenovering och alla fönster utbyttes. Därefter har virke ersatts i verandan, pelarna, balkong och trappan mot öster. Den nuvarande trappan av sten framför huvudentrén har tillkommit och staketet målats och kompletterats.

BYGGNADSBESKRIVNING

Huset är placerat på en höjd med utsikt över Stockholms inlopp. Trädgården omges av ett brunmålat staket med grind mot gårdsplanen i väster och söder. Gårdsplanen är lagd med grus och gräs. Mot öster

är trädgården uppbyggd med en välvd terrassmur av gråsten. Igenom terrassen går en trappa av trä ned mot ytterligare en stentrappa i slutningen mot öster. Ovan terrassmuren är gräsmatta, strax nedanför terrassen är buskvegetation och på flera ställen runt om huset står höga lövträd.

Exteriör

Byggnadens exteriöra karaktär i empire överensstämmer i stort med den ursprungliga. Huset är ett panelat timmerhus med träpilastrar och ett markerat och uppskjutande mittparti mellan lägre sidopartier med valmat tak av plåt. Entréfasaden mot väster pryds av ett rundat palladioanskt fönster och i gavelpartiet mot öster finns ett lunettfönster. Den nuvarande verandan med kolonnuren balkong tillkom 1875 och ersatte en rund altan. Fönstren är rektangulära med fyra utåtgående bågar. De utbyttes under 1970-talet och nytillverkades efter äldre karaktär. Av de ursprungliga fönsterluckorna finns några bevarade

RYMLIG ENTRÉHALL MED DEKORATIVA PELARE. FOTO: J. MALMBERG

på den västra fasaden. Huvudentrén är omgiven av dekorativ och sannolikt ursprunglig omfattning. Dörren är en sengustaviansk pardörr av trä med helfranska fyllningar och ett litet rombformat fönster i varje blad. Innanför dörren finns ett litet vindfång och en innandörr med helfranska fyllningar och småspröjsade fönster. På den södra fasaden finns sentida panelade dörrar till källarutrymmen samt en sentida pardörr med fönster till köket. Köksingången har även äldre innandörrar med helfranska fyllningar. Till altanen och balkongen sitter sentida pardörrar av trä med fönster. Husets fasader är målade i ljusgul kulör med ockrafärgade dörrar och fönster samt gråmålade omfattningar, pilastrar och fönsterluckor.

Interiör

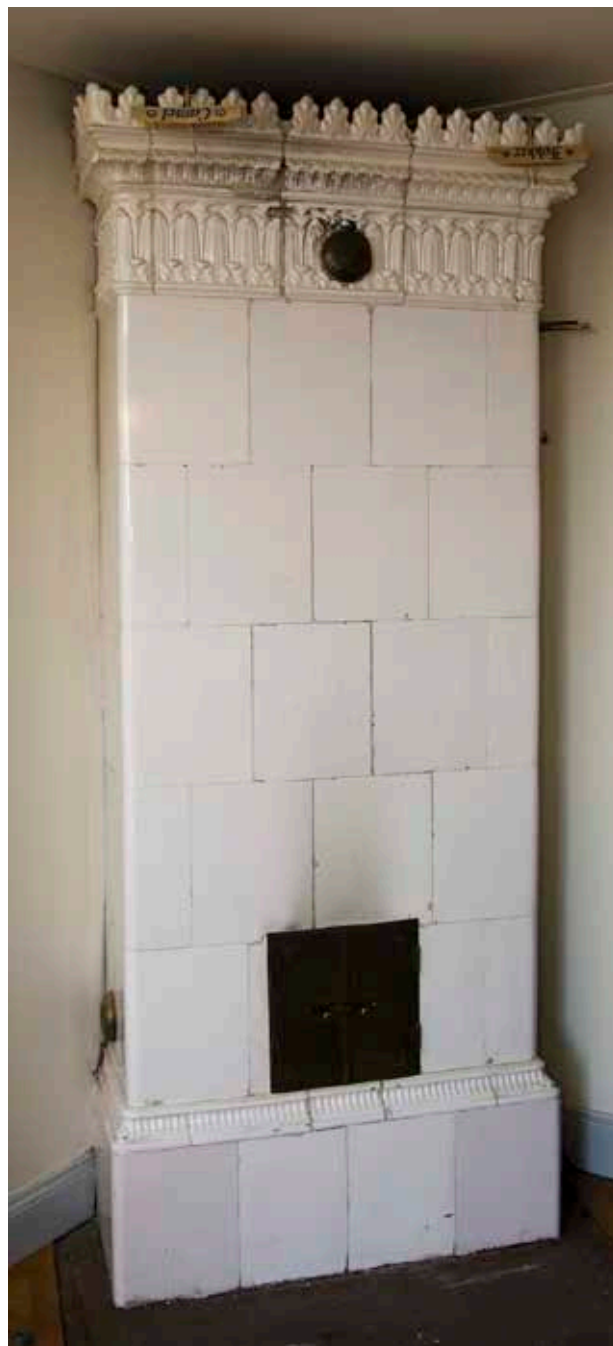
Byggnadens interiör bär spår av den välbärgade borgarens påkostade inredning från 1800-talet, 1920-

talets fasta inredning och av ytskikt från 1950-talet och framåt.

Den nuvarande planlösningen skapades vid den stora renoveringen under 1920-talet, men var i stort ett återtagande av den ursprungliga planen. Innanför huvudentrén finns en rymlig hall med pelare med dekorativa kapitäl från 1920-talet samt en trärappa till den andra våningen med figursågat trappräcke, även det från 1920-talet. Innanför hallen, med utsikt över vattnet, finns en stor halvcirkelformad sal vars form sannolikt är ursprunglig. I salen finns en dekorativ öppen spis som uppfördes under 1920-talet och en kraftig väggfris löper längs väggen. I anslutning till salen är en serveringsgång med fast skåpsinredning och en mathiss till köket som är placerat en trappa ned, i källarvåningen. Allt inreddes under 1920-talet. I det före detta herrummet finns en rektangulär vit kakelugn med meanderbårdsmotiv från slutet av 1800-talet. I övriga rum på bottenvåningen

PLATSBYGGDA SKÅP I SERVERINGSGÅNGEN OCH URSPRUNGLIG HELFRANSK PARDÖRR. FOTO: J. MALMBERG

**FLAT, VIT KAKELUGN FRÅN 1800-TALET
ANDRA HALVA. FOTO: J. MALMBERG**

kan den ursprungliga planlösningen skönjas men ytskikten är sentida.

På den andra våningen finns bevarade synliga brädgolv, inbyggda garderober och en rund sengustaviansk kakelugn, deponerad av Stadsmuseet 1943. Här finns även ett välbevarat kök från 1950-talet med platsbyggd inredning och samtida väggbeklädnader och spjältak. Ytskikt är sentida.

Överallt i huset finns välbevarade profilerade snickerier och flera olika fyllningsdörrar. Både ursprungliga hel- och halvfranska pardörrar med kulknoppsgångjärn och hel- och halvfranska enkeldörrar. Från renoveringen på 1920-talet finns halvfranska dörrar, framförallt placerade i bottenvåningens lokaler. I källarvåningen finns en helfransk fyllningsdörr med nupna hörn från 1700-talet.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.